

РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЕС

Проведено аналіз становлення системи регіональних механізмів зовнішньоекономічних відносин України з країнами ЕС. Висвітлено організаційно-інституціональні засади феномена європейської інтеграції, особливості становлення багаторівневих стратегій та механізмів управління своєїнтеграційними процесами та інституціоналізації регіональних механізмів європейської інтеграції України. Освітлені теоретико-методологічні підходи щодо вдосконалення своєїнтеграційної політики України на регіональному рівні.

Ключові слова: європейська інтеграція, регіон, регіональна політика, інтеграційна стратегія, міжрегіональне співробітництво, глобалізація, Європейський Союз, зовнішньоекономічні відносини.

Вступ. Досвід трансформації народних господарств постсоціалістичних країн свідчить, що в структурних процесах велику роль може мати регіональний зріз певної країни. Приклад деяких країн свідчить, що можливий швидкий розвиток будь-якого сектора в окремому регіоні країни з наступним перенесенням ефекту на решту.

Аналіз останніх досліджень. Найважливіші зміни, що відбуваються у світовій економіці в останнє десятиліття під впливом глобалізації, формують нові тенденції у зовнішньоекономічних відносинах країн і регіонів, що міняють умови функціонування суб'єктів на різних рівнях світового господарства: інтенсивний розвиток інформатизації й досягнень в галузі високих технологій у цілому; швидке поширення аутсорсингу – нового напрямку екстерналізації витрат виробництва; утворення міжнародних міжфірмових мереж – базових організаційних форм у глобальній економіці, що охоплюють, у тому числі, і сферу експорту освітніх послуг; зміни в економіці країн ЄС, що призводять до експансії зовнішньоекономічної політики й впливають на національні економіки всіх країн світу; глобальна модифікація структури світового ринку нафти й газу – найважливіших стратегічних ресурсів планети. Вагомий внесок у вирішення проблем регіоналізації зовнішньоекономічної діяльності вносять праці вітчизняних науковців та вчених таких як В. Андрійчука, О. Білоруса, В. Будкіна, І. Бураковського, О. Власюка, А. Гальчинського, В. Геєця, О. Гребельника, В. Губського, М. Дудченка, Г. Климка, В. Клочка, О. Кириченка, А. Кредисова, І. Лукінова, Д. Лук'яненка, Ю. Макогона, А. Мокія, В. Новицького, Г. Оганяна, В. Онищенко, М. Павловського, Т. Панфілової, Ю. Пахомова, О. Плотнікова, А. Поручника, І. Пузанова, О. Рогача, В. Рокочі, В. Сіденка, В. Сікори, С. Соколенка, А. Філіпенка, В. Черняка, А. Чухна, О. Шниркова.

Дослідженню стану, ролі та місця регіоналізації зовнішньоторговельних зв'язків в економічному розвитку держави в науковій літературі приділялось достатньо уваги. Останнім часом вона зросла, оскільки посилення впливу зовнішнього простору на формування і функціонування національних економічних систем стало однією з головних тенденцій глобалізації.

Але, у вітчизняних публікаціях, в недостатній мірі висвітлені і системно розглянуті особливості формування регіоналізації зовнішньоторговельних відносин з врахуванням специфіки трансформаційних процесів в економіці України.

Методика досліджень. Щоб виявити реальне місце зовнішньої торгівлі в розвитку економіки країни, насамперед необхідно відповісти на загальне питання її розвитку та взаємодії глибинних економічних процесів, що цей розвиток зумовлює. Регіоналізація зовнішньоекономічних відносин в Україні виявила необхідність переходу територій до використання нового «портфеля» конкурентних переваг, в основі яких такі ключові ресурси як розвинені виробничо-інноваційна й транспортно-комунікативна сфери, що базуються на інвестиційно-орієнтованій нормативно-правовій базі. Так, аналіз досвіду розвитку регіонів останнього років показав, що для іноземних інвесторів у сучасних умовах інтерес представляє не тільки природний або інфраструктурний потенціал територій.

Результати досліджень. У конкурентній боротьбі виграють регіони, що не мають зазначених вище переваг, але зменшують потенційні ризики для інвестора за рахунок створення законодавства, що адекватно відображає сучасні умови й що створює сприятливі умови для ведення бізнесу.

Традиційним для України є визначення чотирьох макрорегіонів за географічною ознакою – Схід, захід, Північ, Південь. Концепція регіональної політики України, схвалена Указом Президента України від 25 травня 2001 року № 341/2001, є, на думку С. Серьогіної, прикладом некритичного сприйняття і копіювання російського досвіду і відтворює основні недоліки Указу Президента Російської Федерації [1]. Сучасна концепція політики регіонального розвитку повинна ґрунтуватися на розумінні того, що ця політика здебільшого має орієнтуватися не стільки на географію, на створення умов для мобілізації місцевого потенціалу і ресурсів, посилення конкурентоспроможності регіонів.

Поява макрорегіонів за економічним принципом в Україні створить додаткові можливості в плані координації зусиль і ресурсів на розвитку даних напрямків. Так, наприклад, істотні перспективи сервісного напрямку зовнішньоекономічних відносин пов'язані з розвитком інноваційної й транспортно-комунікативної сфери. Маючи значну кількість висококваліфікованих кадрів і унікальним геостратегічним положенням, макрорегіони України будуть мати незаперечні конкурентні переваги в реалізації цих напрямків.

Стратегія розвитку макрорегіонів повинна враховувати зміни об'єктної складової зовнішньоекономічних відносин, а саме, необхідність збільшення в експортній структурі продуктів з високою часткою доданої вартості, інноваційних або виготовлених за допомогою інноваційних технологій товарів, а також збільшення частки послуг (робіт).

Названі напрямки важливі з погляду вдосконалення структури зовнішньоторговельних відносин регіонів у цілому, тому що створюють базу для інтенсифікації їхніх перспективних форм – послуг і робіт, що має виняткове значення в умовах глобалізації економічних процесів. Крім того, тісний взаємозв'язок, взаємозумовленість зовнішньої торгівлі товарами, послугами й роботами, у свою чергу, дає можливість стимулювати перехід від торговельно-посередницької до інвестиційно-виробничої моделі шляхом розвитку міжнародної кооперації виробництва й інших форм інвестиційного співробітництва.

Реалізація стратегічних пріоритетів, поліпшивши загальну кон'юнктуру, може дати імпульс розвитку інших галузей економіки регіону, у тому числі й високотехнологічних, що буде сприяти оптимізації включення у світову господарську систему.

Реалізація стратегії по пріоритетних напрямках створить можливості диверсифікованості зовнішньоекономічних відносин й формування основ кластерного розвитку економіки макрорегіонів. При цьому найважливішим сегментом макрорегіонального господарства, що дозволяє досягти цього, одночасно вирішуючи соціально-економічні завдання регіону, є сфера малого й середнього бізнесу, що доповнює діяльність великих корпорацій і забезпечує базу ефективного функціонування інфраструктури макрорегіону. Кількість і роль малих і середніх підприємств не відповідають сучасним реаліям, у той час, як показує практика різних за рівнем розвитку країн, їхня значимість у вирішенні завдань регіональної економіки й зовнішньоекономічної політики постійно зростає.

Пріоритети розвитку обумовлені системою орієнтирів (основних індикаторів, показників і стандартів, планованих і тих, що досягаються в довгостроковій перспективі), які, у свою чергу, визначають зміст етапів реалізації стратегії зовнішньоекономічних відносин (див. табл. 1).

Таблиця 1

Стратегічні пріоритети розвитку зовнішньоекономічних відносин (проект)

Сфера	Пріоритети
Транспортна інфраструктура	1. Удосконалення транспортної системи й розвиток міжнародного транзиту. 2. Будівництво нових магістральних залізних і автомобільних доріг, розвиток міжрегіональних і внутрірегіональних комунікацій.
Агропромислове виробництво	1. Розвиток орієнтованих на експорт виробництв і підприємств, що виготовляють продукцію без використання генетично модифікованих інгредієнтів (ГМІ). 2. Розвиток традиційних напрямків АПК у руслі сучасних тенденцій з метою імпортозаміщення. 3. Розвиток сільськогосподарської інфраструктури (складського, тарного господарства, логістичних центрів і т.д.).
Промисловість і промислова політика	1. Впровадження енерго- і екологізберігаючих технологій. 2. Розвиток експортоорієнтованого й імпортозаміщаючого лізингу. 3. Екологізація промислової політики, впровадження екологічних стандартів (створення інформаційно-консалтингових центрів, що надають дані про відповідні уповноважені органи, номенклатуру, необхідні для сертифікації товарів).
Наука й освіта	1. Забезпечення взаємозв'язку освітніх і корпоративних структур з метою розвитку інвестиційно-інноваційного потенціалу регіону.
Санаторно-рекреаційна сфера	1. Диверсифікованість санаторно-рекреаційних і туристичних послуг, створення брендингу макрорайону, що дозволяє підсилити його іміджеву привабливість; координація діяльності регіональних туроператорів. 2. Створення сучасного пришляхового сервісу, туристської інфраструктури, готельного бізнесу, індустрії розваг для різних категорій споживачів.

Такі показники, як валовий регіональний продукт, рівень доходів населення, капіталізація основних галузей економіки, рівень безробіття й т.д., повинні аналізуватися в динаміці з урахуванням впливу й внеску зовнішньоекономічних операцій.

Як орієнтири зовнішньоекономічної стратегії регіонів можна застосувати: прискорений ріст темпів експорту при помірних темпах росту імпорту; поява нових виробництв і галузей, орієнтованих як на український ринок, так і на закордонних споживачів; інтенсифікація міжрегіональної спеціалізації й кооперації, підвищення ефективності виробничого й торговельного співробітництва із прикордонними країнами; удосконалення регіонального законодавства, що регулює сферу зовнішньоекономічних відносин в контексті вступу України у СОТ.

Пріоритети розвитку зовнішньоекономічних відносин є загальними для одного регіону, однак послідовність їхнього здійснення й тимчасових характеристик будуть неоднакові, що обумовлено особливостями реалізації стратегії різними регіональними групами.

Формування стратегії припускає портфельний аналіз, що визначає склад і структуру напрямків зовнішньоекономічних відносин і їх можливу системну комбінацію. Автором визначені основні його компоненти: 1) географічний вектор росту, що визначає масштаб і напрямки майбутньої сфери діяльності; 2) конкурентні переваги, якими володіє район; 3) синергізм, що виникає між різними сферами діяльності; 4) стратегічна гнучкість портфеля зовнішньоекономічних відносин макрорегіону, що включає різноманітні напрямки, засновані на різних видах бізнесу (див. табл. 1).

Крім того, стратегія розвитку зовнішньоекономічних відносин макрорегіону вимагає деталізації з погляду виявлення тактичних компонентів, серед яких були виділені напрямки й способи реалізації заходів (див. табл. 2).

Таблиця 2

Компоненти стратегії зовнішньоекономічних відносин макрорегіону

Напрямки реалізації заходів стратегії	Способи реалізації стратегії зовнішньоекономічних відносин
1.Тимчасові	Короткостроковий 1.Тимчасові
	Довгостроковий
2.Об'єктні	Товарний
	Сервісний
	Інвестиційний
3.Просторові	Єдиний
	Селективний
4.Векторні	Експортний
	Імпортний
	Транзитний
5. Аспектні	Експортоорієнтований
	Імпортозаміщаючий
6.Галузеві	Універсальний
	Адресний
7.Регіональні	Уніфікований
	Диференційований

Обґрунтування стратегії зовнішньоекономічних відносин для одного регіону не може здійснюватися без аналізу й всебічного обліку всього комплексу умов, факторів, що забезпечують як порівняльні ринкові переваги регіону й пов'язану з ними конкурентоспроможність, так і соціально-економічну безпеку на всьому його просторі. Проведення SWOT-аналізу територіальних особливостей макрорегіону дозволить виявити систему імперативів – обмежень зовнішнього й внутрішнього середовища. Серед зовнішніх імперативів розвитку варто виділити: наявність (а іноді й ескалацію) проблем, обумовлених попередньою господарською системою; можливість наростання прикордонних протиріч із сусідніми державами (ГУАМ і ін.) аж до блокади транспортних коридорів, що проходять через територію району; поширення міжнародного тероризму й ін.

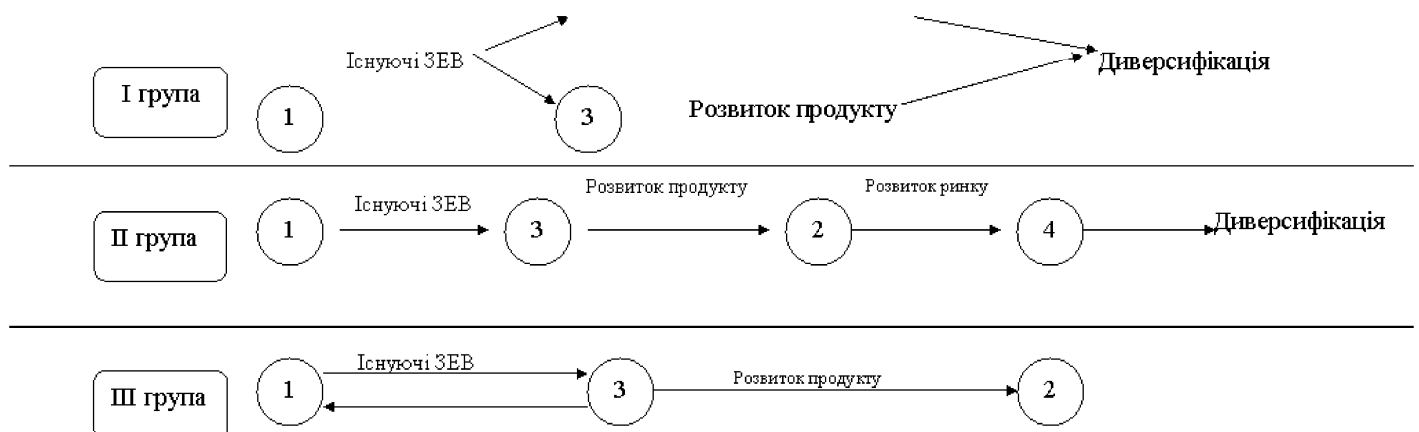
Внутрішні імперативи пов'язані з наявністю компонентів зі слабо розвиненими або відсутніми конкурентними перевагами в економіці макрорегіону: архаїчність структури економіки й наявність кризових елементів; низька або незначна інвестиційна привабливість більшості регіонів; слабка розвиненість малого й середнього підприємництва, більша частка тіньової економіки; високий рівень безробіття й низький рівень життя; кадрові проблеми: низький професійно-кваліфікований рівень і ріст міграційної активності населення й ін.

SWOT-аналіз економіки макрорегіонів і облік системи імперативів дозволять обґрунтувати загальну спрямованість стратегії регіонів, націлену на їхню диверсифікованість, досягнення якої можливо через освоєння нових об'єктів зовнішньоекономічних відносин або проникнення на нові ринки збуту

Стратегія розвитку зовнішньоекономічних відносин повинна бути диференційована, багатоаспектна, враховуюча просторово-галузевий і регіональний критерії. З урахуванням даних обставин і на основі сукупності критеріїв, що включають спрямованість розвитку зовнішньоекономічних відносин (підтримка поточного стану, стимулювання наявних, формування нових), тривалість реалізації й довготерміновість перспектив, автором диференційовані різні типи стратегії для чотирьох регіональних груп (див. рис. 1).

Для регіонів першої групи необхідна мобілізаційна стратегія, що припускає, по-перше, стимулювання нових зовнішньоекономічних відносин за допомогою концентрації зусиль і ресурсів одночасно на освоєнні нових об'єктів зовнішньоекономічних відносин й нових ринків, що дозволить надалі перейти до диверсифікованості; по-друге, створення сприятливих умов для наявних, що функціонують функціонування.

Послідовність реалізації компонентів



РЕГІОНИ	
	<div style="text-align: center;"> 2 Розвиток ринку </div>

Рис. 1. Загальні напрямки стратегії зовнішньоекономічних відносин (ЗЕВ) для регіональних груп

У довгостроковій перспективі це стане основою для створення кластерів, що включають зовнішньоекономічний блок.

Регіони другої групи можуть реалізовувати стратегію модернізації, що представляє модифікований варіант першої й припускає стимулювання зовнішньоекономічних відносин спочатку на основі розвитку їхніх об'єктів, що дозволить потім освоювати нові ринки й надалі перейти до диверсифікованості.

Основне завдання регіонів третьої групи, що реалізують стратегію активізації, полягає в збільшенні обсягів зовнішньоекономічних відносин шляхом розвитку, насамперед, товарної складової їхньої об'єктної структури. Це займе досить тривалий період, з огляду на стан зовнішньоекономічних відносин даних суб'єктів господарювання. Лише в довгостроковому періоді можлива концентрація зусиль і ресурсів для освоєння нових ринків і у віддаленій перспективі - диверсифікованість.

Четверта група, розв'язуючи на сучасний момент завдання стабілізації соціально-економічного й політичного положення регіонів у цілому, може реалізовувати стратегію, спрямовану на формування й розвиток зовнішньоекономічних відносин, що в довгостроковій перспективі дозволить досягти рівня третьої, а потім 2-й і 1-й груп.

Головним завданням макрорегіонів є координація діяльності регіональних груп і створення умов для ефективної реалізації стратегії зовнішньоекономічних відносин.

Ефективність реалізації стратегії зовнішньоекономічних відносин в макрорегіонах обумовлена як діяльністю державних структур різного рівня, так і ситуацією, що розвивається в геоekonomіці в цілому.

Господарюючий суб'єкт, формуючи стратегію в умовах глобалізації, повинен враховувати ситуацію, що складається у світовій економії, відповідно до якої вибудовується одиничний (індивідуальний) механізм зовнішньоекономічних відносин.

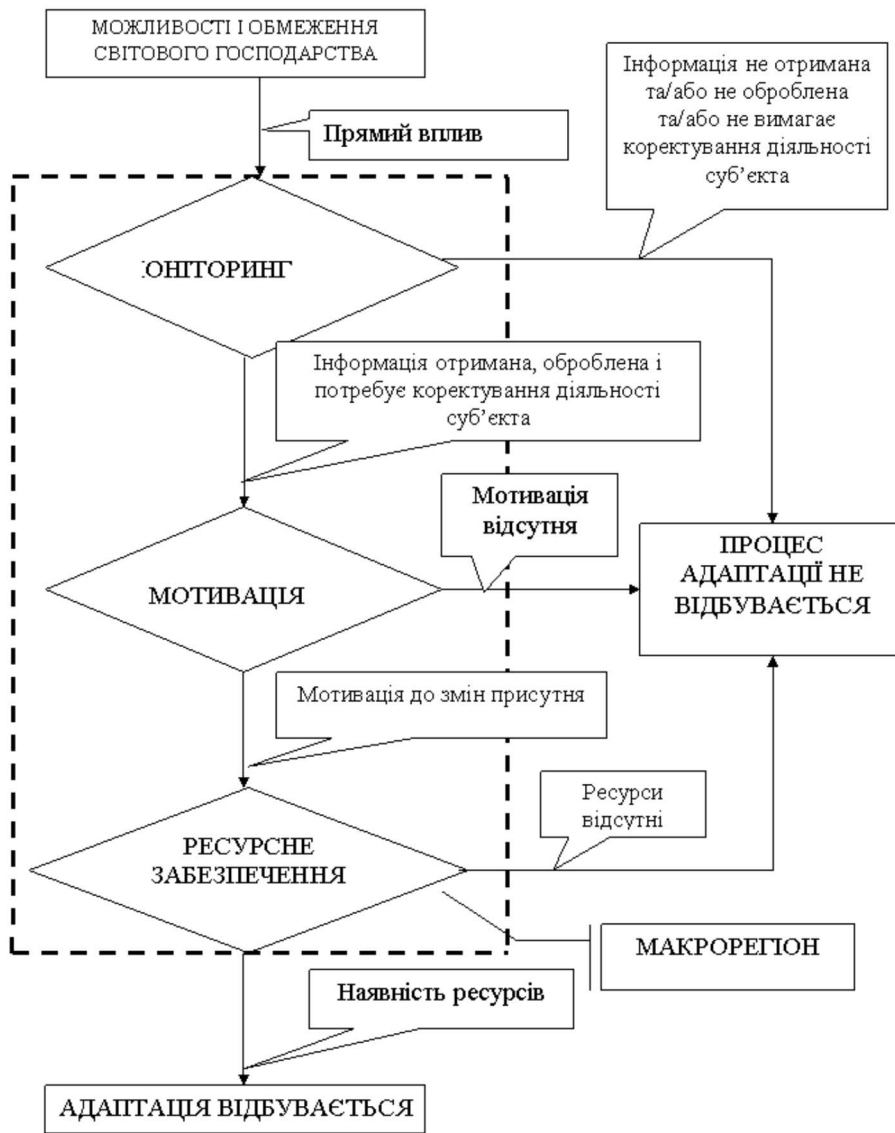


Рис. 2. Блок-схема процесу адаптації макрорегіону до можливостей і обмежень світового господарства.

Сукупна взаємодія одиничних механізмів національних і глобальних суб'єктів зовнішньоекономічних відносин формує загальний механізм. Останній реалізується абстрактним агрегованим суб'єктом, що представляє собою кумулятивний ефект від безлічі національних і глобальних учасників зовнішньоекономічних відносин. Саме з його впливом зіштовхується господарюючий суб'єкт, що формує одиничний механізм зовнішньоекономічних відносин, що включає в структурно-функціональному аспекті три основних блоки: моніторингу, мотивації й ресурсного забезпечення, спільна дія яких забезпечує пристосування суб'єкта до потенцій і обмежень світового господарства (див. рис.2).

Макрорегіон, формуючи індивідуальний механізм зовнішньоекономічних відносин, може коректувати діяльність господарюючих суб'єктів, що входять у його склад, відповідно до умов, що продукують впливом глобального механізму й необхідністю рішення власних соціально-економічних завдань.

Це дозволяє забезпечувати перманентну адекватність внутрішнього стану господарюючого суб'єкта умовам глобалізації.

Висновки. Зовнішньоторговельна політика, найтіснішим образом пов'язана з різними напрямками внутрішньої економічної політики держави як компонент загальної системи економічної політики. Тим і визначається її істотна, а найчастіше провідна роль у проведенні економічних реформ.

Таким чином, у цьому зв'язку стратегічним завданням макрорегіонів в галузі реалізації зовнішньоекономічних відносин є створення умов, що дозволяють оптимізувати його адаптацію до гео економічного впливу. Інституціональні структури мезорівня, погоджуючи дії господарюючих суб'єктів, координуючи їхні зусилля й ресурси, можуть визначати точки росту й сприяти формуванню кластерів підприємств, які в перспективі могли б конкурувати на глобальних ринках.

Низька "чутливість" економіки не означає, що регіони можуть ігнорувати потенційні загрози, а лише свідчить про існування більш тривалого адаптаційного періоду, протягом якого необхідно здійснити структурні та інституційні зміни. Для "вразливих" регіонів заходи підготовки до членства України в СОТ необхідно запроваджувати вже на теперішньому етапі, адже ефект відкриття ринків може бути досить значним та болочим для економік.

Список літератури

1. Бураковский И. Путь России в ВТО: Выводы для Украины // Зеркало недели. – 2007 (30 июня). - № 25. - С. 5.
2. На финишной прямой // Бизнес. – 2006 (26 июня). - № 26. - С. 35-36, 39.

3. Україна на ринку Європейського Союзу. Аналітична доповідь Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова. // www.ussi.org.ua
4. Серьогіна С. Г. Регіоналізм у політико-правовій практиці України // Правові проблеми реформування регіональної влади. – Харків, 2002. – С.18.
5. Чопенко В. Єще польське село не згинело // Зеркало недели. – 2007. - № 3. - С.11.